

1. Úvod

Téma, struktura a cíl práce

Rok 1956 byl velmi bohatý na události. V únoru se konal slavný XX. sjezd Komunistické strany Sovětského svazu, o dva měsíce později byla rozpuštěna Kominforma, Francie musela čelit vyhocené situaci v Alžírsku, na podzim pak přední stránky novin plnily události v Polsku a Maďarsku a v neposlední řadě také Suezská krize. Rok 1956 je tak dnes vnímán jako klíčový pro vývoj sovětského bloku. „Rok nemyslitelného, nečekaného, nepravděpodobného“,¹ který tvoří součást období nazývaného jako „první krize sovětského bloku“. Zatímco Československo a Německá demokratická republika pocítily tuto krizi již v roce 1953, Polsko s Maďarskem si na její vrchol počkaly právě do roku 1956. Leszek Kołakowski² později toto období charakterizoval jako „rok ideologických iluzí, které se ve velmi krátké době ukázaly jako chatrné“. ³ V roce 1956 však většina Poláků ještě těmto „ideologickým iluzím“ věřila. Vedení Francouzské komunistické strany ale do „svého“ roku 1956 nic nemyslitelného, nečekaného ani nepravděpodobného vpustit nechtělo. Později se tak pro ně toto období, stejně jako například pro Československo, stalo „promarněnou příležitostí“.⁴

Polská sjednocená dělnická strana (PZPR) byla vládní stranou v jedné z lidově demokratických zemí socialistického bloku. Francouzská komunistická strana (PCF) byla naopak opoziční stranou v západoevropské „kapitalistické“ zemi. Jejich vzájemné vztahy tím musely být nutně poznamenány. Důsledkem této dichotomie byla například asymetričnost vztahů: zatímco PZPR udržovala vztahy jak s PCF, tak i s Francií jako státem, reprezentovaným francouzskou vládou (a tyto vztahy byly pro polskou vládu i PZPR zřejmě důležitější než vztahy s PCF), pro Francouzskou komunistickou stranu vztahy s PZPR i s Polskem splývaly v jedno. Kromě toho mělo na utváření vzájemných vztahů mezi polskými a francouzskými komunisty vliv mezinárodní prostředí – například prostřednictvím XX. sjezdu KSSS v únoru 1956 či událostmi v Maďarsku na podzim 1956. Projevovaly se také dlouhodobější faktory, které k vzájemným vztahům v nemalé míře přispívaly. Byl to především moment obrany proti „německému revanšismu“, pro Poláky spojený s citlivou otázkou západní hranice, ale také tradiční polsko-francouzské přátelství.

1 Pierre Kende a Krzysztof Pomian, eds., *1956 Varsovie – Budapest. La deuxième révolution d'Octobre* (Paris: Seuil, 1978), 7.

2 Leszek Kołakowski (1927–2009), polský filozof, člen PZPR, na přelomu 50. a 60. let propagátor marxisticko-leninské filozofie, v polovině 50. let svůj náhled na marxismus změnil („revizionismus“, „neomarxismus“) a odsoudil období stalinismu („degenerace marxismu“), v roce 1966 ze strany vyloučen, po roce 1968 v emigraci.

3 Leszek Kołakowski, „Le fait national, force majeure de la désintégration“, in *1956 Varsovie – Budapest*, eds. Kende a Pomian, 67.

4 Srov. Muriel Blaive, *Promarněná příležitost. Československo a rok 1956* (Praha: Prostor, 2001); *L'Humanité*, 24. února 2006.

Velmi důležité bylo personální složení vedení obou stran, protože právě to rozhodovalo, jak se strana profilovala, například ve vztahu k Chruščovově destalinizaci, zejména k XX. sjezdu KSSS a referátu „O kultu osobnosti a jeho důsledcích“. S personálním obsazením nejvyšších rozhodovacích postů v obou stranách pak souvisela i tisková politika, která také hrála podstatnou roli v utváření vzájemných vztahů. Kromě důrazu na lidský faktor se tato práce zaměřuje také na dopad toho, jak se obě strany vzájemně viděly a chápaly. Obraz, který si francouzští komunisté vytvářeli o komunistech polských a naopak, ne vždy odpovídal realitě, respektive tomu, jak je viděli vnější aktéři a pozorovatelé. Přesto se tyto obrazy přenášely a někdy také i zakořenily. A právě tyto obrazy byly jedním z nejdůležitějších motivů, které určovaly jednání představitelů obou stran. Cílem této práce tak bude ukázat, jak si o sobě polští a francouzští komunisté své obrazy vytvářeli, jak pak tyto obrazy vypadaly, a konečně také jakými prostředky se šířily.

Nejprve se budeme krátce zabývat polsko-francouzskými vztahy (kapitola 2), a to nejen jejich vývojem v polovině 50. let, ale také symboly, které tyto vztahy tehdy i v minulosti ztělesňovaly. Následující část se pak zaměří na Francouzskou komunistickou stranu (kapitola 3) a Polskou sjednocenou dělnickou stranu (kapitola 4) v roce 1956. V této části bude nastíněna základní charakteristika obou stran, jejich fungování, postoj k destalinizaci i k maďarským událostem. Poté budou představeny dva obrazy – obraz francouzských komunistů v očích lidového Polska (kapitola 5) a naopak obraz polských komunistů a Polska v očích PCF (kapitola 6). Tato část se bude snažit postihnout nejenom převládající stereotypy, ale také to, jak strany vnímaly vývoj v roce 1956 v bratrské straně. Tedy například, jak francouzští komunisté interpretovali události v Poznani či polský říjen (*październik*), a na druhé straně co pro polské komunisty znamenalo například vítězství Francouzské komunistické strany ve francouzských parlamentních volbách nebo XIV. sjezd PCF. Součástí páté kapitoly je také obraz PCF vytvářený polskou ambasádou v Paříži, která byla poměrně dobře informovaná o situaci v PCF.

Další část se zabývá polským a francouzským komunistickým tiskem a těmi, kteří s ním byli spojeni – intelektuály a novináři (kapitola 7). Je zde charakterizován polský i francouzský komunistický tisk v roce 1956. Další kapitoly této části práce se pak věnují francouzským komunistickým intelektuálům – tomu, jak někteří z nich navzdory vedení PCF vyjadřovali své sympatie Gomulčovi⁵ či naopak nesympatie vůči thorezovskému⁶ vedení PCF, a jakého ohlasu se za to dočkali ze strany polského tisku. A právě polští novináři nenechali bez povšimnutí ani vůči nim kritické články

5 Władysław Gomułka (1905–1982), v letech 1943–48 byl prvním tajemníkem Polské dělnické strany (PPR), v roce 1948 byl obviněn z pravicovo-nacionalistické úchytky a zbaven funkcí, v letech 1951–54 byl vězněn.

6 Maurice Thorez (1900–1964) byl generálním tajemníkem PCF od roku 1930 až do své smrti v roce 1964.

z pera konzervativních komunistů z vedení PCF a s jejich tezemi obsáhle polemizovali. Nestáli však proti thorezovskému tisku osamoceni – na jejich straně byl částečně francouzský nekomunistický tisk či tisk jugoslávský. Poslední část práce se zabývá návštěvou francouzských komunistů v Polsku (kapitola 8), ke které došlo z popudu PCF na přelomu ledna a února 1957 a jejímž záměrem bylo vyřešit sporné otázky mezi oběma stranami. Zde popisujeme nejen samotný průběh setkání, ale také jeho přípravy i následné ohlasy.

Metodologie práce

Předkládaná práce má charakter případové studie, která se opírá zejména o primární prameny polského i francouzského původu (archivní dokumenty, tisk). V menší míře je pak využita sekundární literatura, která se zatím tématem zabývá spíše výjimečně. Nejedná se o komparaci obou zemí či stran ve sledovaném období (rok 1956). Cílem práce totiž není poskytnout vyčerpávající informace o Polské sjednocené dělnické straně respektive Polsku a Francouzské komunistické straně v roce 1956, a to ani z hlediska analýzy událostí, které se stranami souvisely, tedy ve smyslu historickém, ani z hlediska detailního popisu složení a fungování obou stran z pohledu politologického. Důraz je naopak kladen na to, co a jak obě strany spojovalo ve smyslu vzájemných kontaktů a přenosů (*transferts*). Přenos je zde chápán ve významu kulturních přenosů (*transferts culturels*) v pojetí Michela Espagne.⁷

Vlivem pohybů (přenosů) myšlenek či konceptů mezi dvěma kulturními prostředími (v tomto případě PCF a PZPR, chápané v širším smyslu, nejen vedení stran, přičemž PZPR většinou splývá s Polskem jako státem) dochází k vzájemnému ovlivňování. S konceptem transferu pak souvisí také imagologie,⁸ a to nejen ve smyslu obrazu, jaký si komunisté dělali o své straně (*auto-image*), ale zejména ve smyslu toho, jaký obraz si utvářeli o straně „bratrské“ (*hetero-image*). Obrazy jsou v tomto kontextu chápány jako symboly, které mají ovšem na jednání stran takový vliv, jako kdyby představovaly realitu. Ani jedna strana totiž nemohla zcela proniknout do reálií strany druhé. Absence vlastní zkušenosti je tak často uvrhována do zajetí obrazů, tak jak jim byly představovány v tisku či v literatuře. A jelikož se tyto obrazy často opakovaly a postupně schematizovaly, je možné hovořit nikoliv jen o obrazech, ale také o stereotypech. Úspěšně prosazený stereotyp, kterému se všeobecně věřilo, pak začal dostávat reálný základ a bylo s ním nakládáno, jako by představoval skutečnost (ve francouzském prostředí byl například takto připomínán polský antisovětlismus).⁹ Podobně

7 Michel Espagne, „Sur les limites du comparatisme en histoire culturelle“, *Genèses* 17, č. 1 (září 1994): 112–21.

8 Joep Leerssen, „Imagology: History and method“, <http://cf.hum.uva.nl/images/info/historymethod.pdf> (staženo 11. 1. 2011).

9 V kunderovském pojetí by stereotyp představoval „jedinou“ skutečnost. Srov. Milan Kundera, *Nesmrtelnost* (Brno: Atlantis, 2006).

docházelo také k vytváření symbolů. Schematizované a opakující se obrazy se postupně ztělesňovaly v jednodušších symbolech – jako například fotografie znovuvybudovaného centra Varšavy symbolizovala výstavbu nového lidového Polska.

Pro určení těchto obrazů (symbolů) je pak zejména nutné porozumět diskurzu, a to nejen jeho stránce lingvistické, ale také jeho významotvornému smyslu, který tvoří základ imagologického referenčního rámce. Diskurzivní analýza se v posledních letech ve společenských vědách těší mimořádné oblibě. S množstvím prací založených právě na diskurzivní analýze pak logicky roste i množství názorů na to, jak diskurz chápat a jak jej definovat. Kritická diskurzivní analýza (*Critical Discourse Analysis – CDA*), jejímiž předními představiteli jsou například Norman Fairclough, Ruth Wodaková či Teun van Dijk, kombinuje lingvistický přístup (vychází zejména z funkcionální lingvistiky Michaela Hallidaye) spolu s poststrukturalismem Michela Foucaulta. Zmíněná kombinace více přístupů pak tomuto druhu analýzy umožňuje působit na více rovinách: zaprvé na rovině lingvistické, spočívající v detailní analýze daného textu, poté na rovině významotvorné (s důrazem mj. na kontext) a třetí dimenzí je pak provázanost diskurzu s ideologií a mocí.¹⁰

CDA se tak často soustředí na diskurz jakožto nástroj moci a klade důraz na sociální a politický kontext. Jiný přístup ke studiu diskurzu – sociálně-psychologická analýza, jejímiž představiteli jsou například Jonathan Potter a Margaret Wetherellová – se zaměřuje na lingvistickou stránku a chápe jej tedy jako „promluvu“. Větší důraz než na významové struktury je tak kladen na struktury lingvistické, rétorické a argumentační.¹¹ Lingvistická stránka diskurzu je naopak potlačena u Foucaulta ovlivněného francouzským poststrukturalismem. Pro Foucaultovo pojetí diskurzu totiž není důležitá samotná podoba diskurzu, ale pravidla toho jak mohl vzniknout – hledá proto tzv. „archive“, které chápe jako „zákon toho, co může být řečeno, systém, který vládne zjevování se výpovědí jako singulárních událostí“.¹²

Z jakého hlediska lze tedy diskurz polských a francouzských komunistů zkoumat? V rovině lingvistické, vypůjčíme-li si z CDA třístupňovou dimenzi, je možné si všimnout významů a slov a případně jejich posunů a lze zkoumat stylistickou stránku projevů. V rovině diskurzivní (významotvorné) je možné hledat obecnější charakteristiky: jedná se o diskurz politický či spíše filozofický? Na této rovině lze také zkoumat historické procesy diskurzu: koho autoři ve svých projevech či textech citují (intertextualita) a v jakých kontextech se jednotlivé projevy vyskytují (entextualizace)? Je možné se také zaměřit na argumentační strukturu diskurzů – jaké používají argumen-

10 Srov. např. Jan Blommaert, *Discourse. A critical introduction* (Cambridge: Cambridge University Press, 2005), 29–30.

11 Srov. Vít Beneš, „Diskurzivní analýza“, in *Jak zkoumat politiku. Kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích*, ed. Petr Drulák et al. (Praha: Portál, 2008), 99–100.

12 Michel Foucault, *Archeologie vědění* (Praha: Hermann & synové, 2002), 198.

ty, snaží-li se přesvědčovat pomocí demagogie atd.? A právě v této rovině je možné hledat v nich pravidelnosti, logiku jejich tvoření (to, co Foucault nazývá archeologickým modelem), hledat analogie jednotlivých diskurzů, popřípadě odlišnosti (archeologické neshody). Ve třetí dimenzi, která zkoumá vztahy mezi diskurzem, ideologií a mocí pak lze hledat jejich ideologické dopady, příčiny neúspěšné vzájemné komunikace (dezinterpretace, neporozumění).

V práci lze však využít také některé „nediskurzivní“ analýzy, které jsou však s analýzou diskurzu úzce provázány. Jedná se například o tzv. obsahovou analýzu, která bývá nejčastěji založena na zkoumání frekvence výskytu určitých klíčových slov - v případě textů/projevů ze sledovaného období tak lze například tímto způsobem zkoumat, samozřejmě s přihlédnutím ke konkrétnímu kontextu, nakolik se řečník dovolává Stalinova jména. Podobná analýza však předpokládá stabilní významovou strukturu¹³ a lze ji tak například použít jen v rámci Francouzské komunistické strany, nikoliv však současně pro zkoumání diskurzu francouzských i polských komunistů. Lze totiž předpokládat, že Stalinovo jméno bude v daném období znít velmi často jak z úst polského komunisty, tak i z úst člena PCF, interpretace tohoto jevu však bude v každém z případů zcela odlišná. Zatímco v polském diskurzu bude Stalinovo jméno zaznívat pravděpodobně (i když ne vždy nutně) s negativní konotací a spíše jako odstrašující příklad, u komunistů francouzských může být časté citování Stalina naopak výsledkem snahy o „zachování jeho zásluh“. Pro zkoumání diskurzu polských a francouzských komunistů je tak výhodnější využívat takové diskurzivní analýzy, které dané texty zkoumají s přihlédnutím k jiným textům i kontextům, jako například již zmíněná CDA.

Nelze opominout ani vztah diskurzu a propagandy. V pojetí některých autorů diskurz figuruje právě jako nástroj propagandy či jako znak příslušnosti k určité skupině. S tím souvisí také jeho provázanost s ideologií, přičemž diskurz může být sám o sobě chápán jako specifická forma ideologie, respektive jako její forma materiální,¹⁴ popřípadě jako prostředek, jehož prostřednictvím se ideologie šíří. Jedná-li se v obou případech (diskurz PCF i PZPR) o diskurz komunistické ideologie, vyvstává tedy otázka, nakolik si oba budou podobné a nakolik a proč se budou od sebe případně odlišovat.

V neposlední řadě je nutné v úvodu připomenout, že se v řadě případů pracuje s transkriptem textů či projevů (například otištěných v dobových novinách). Transkript sám o sobě však nikdy nemůže být zcela neutrální (v novinách nevycházely projevy pouze v takové podobě, jaké skutečně zazněly, ale pravděpodobně častěji v takové podobě, v jaké autoři projevů či novináři chtěli, aby si jej lidé přečetli). Na transkript je tak nutné nahlížet

13 Srov. Beneš, „Diskursivní analýza“, 98.

14 Takto diskurz pojímá např. Michel Pêcheux. Srov. John Wilson, „Political discourse“, in *The Handbook of Discourse Analysis*, eds. Deborah Schiffrin, Deborah Tannen a Heidi E. Hamilton (Malden/Oxford: Blackwell Publishers Ltd, 2001), 400.

jako na selektivní a pravděpodobně také interpretačně modifikovanou podobu původního projevu. K předpokládanému problému práce s transkripty (nakolik jsou věrnou kopií původně proneseného projevu?) se přidává i problém překladů – nakolik byly původní polské texty otištěné ve francouzských novinách věrně přeloženy do francouzštiny a naopak? Lingvistické porovnávání původních textů a jejich překladů jde však již nad rámec této práce.

První část práce, zkoumající polsko-francouzské vztahy (kapitola 2), nejprve s pomocí sekundární literatury stručně popisuje jejich základní vývoj a poté na základě četby dobových textů (články v tisku, projevy) charakterizuje i jejich diskurz. V následujících kapitolách, jež popisují Francouzskou komunistickou stranu, Polsko a Polskou sjednocenou dělnickou stranu v roce 1956, je částečně využívána metoda komparace – jsou vyzdvíženy rozdílné přístupy obou stran k problémům, které jejich vzájemné vztahy ovlivňovaly (postoj k destalinizaci, k maďarským událostem). Tato část práce je založena zejména na sekundární historické literatuře, případně na tištěných primárních zdrojích. Další část textu, věnující se obrazům, jaké si strany o sobě vzájemně vytvářely (kapitoly 5 a 6), se snaží pomocí dobových textů (tisk, brožury PCF) a archivních pramenů (projevy představitelů stran) vystihnout představy, jaké si polští a francouzští komunisté vytvářeli. V kapitole 7, jež se zabývá rolí tisku a komunistických intelektuálů, se snažíme zhodnotit roli intelektuálů na základě analýzy jejich názorů a návrhů, které formulovali zejména prostřednictvím článků či oficiálních dopisů. Obraz intelektuálů je dotvářen také s perspektivou vedení stran: tedy jak nejvyšší představitelé stran na tyto projevy a jednání intelektuálů reagovali, a to na základě tisku (francouzského komunistického) či dochovaných archivních dokumentů. V menší míře je využito také zpětné zhodnocení činnosti intelektuálů, vycházející z jejich pamětí. A protože analýza tisku je pro tuto část práce zřejmě nejpodstatnější, v jejím úvodu je také stručně nastíněna situace polského a francouzského komunistického tisku v roce 1956 za pomoci sekundární literatury. Teprve poslední kapitola této práce, zabývající se návštěvou delegace PCF v Polsku, se týká přímých oficiálních vztahů mezi oběma stranami. Nejprve jsou na základě dochovaných dopisů mezi oběma stranami popsány přípravy vedoucí k realizaci setkání, poté je s pomocí dobových článků a archivních dokumentů (zejména polských) rekonstruován průběh setkání a na závěr jeho výsledky i hodnocení.

Rozbor pramenů a literatury

Archivní prameny lze využít jak polské, tak i francouzské. V polském případě je to zejména Archiwum Ministerstwa Spraw Zagranicznych (AMSZ) a Archiwum Akt Nowych (AAN) – zahraniční sekce ÚV PZPR. V obou případech zde lze nalézt dokumenty, jež se týkají nejen polsko-francouzských vztahů, ale také vztahů Polska s Francouzskou komunistickou stranou. Ve francouzském případě se jedná o Archives départementales Seine-Saint-De-

nis, kde je uložen archiv PCF. Nejpřínosnějším jsou pro tuto práci zejména zvukové nahrávky¹⁵ ze zasedání ústředního výboru a poté dokumenty týkající se francouzských komunistických intelektuálů. Vzhledem k tomu, že PCF nebyla v roce 1956 vládní stranou a neutvářela zahraniční vztahy Francie jako takové, francouzský archiv Ministerstva zahraničních věcí (Archives du Ministère des Affaires étrangères) neobsahuje, až na výjimky, dokumenty o vztazích PCF-PZPR. Navíc dokumenty francouzského Ministerstva zahraničí z roku 1956 týkající se Polska již ve svých pracích o polsko-francouzských vztazích analyzovali Marcin Kula¹⁶ či Maria Pasztorová a Dariusz Jarosz.¹⁷

Lze také využít polské edice dokumentů, zejména dokumenty politického byra z roku 1956¹⁸ a dokumenty ze zasedání VI. a VII. pléna PZPR, která se konala v témže roce.¹⁹

Podstatným pramenem této práce je dobový tisk. Z polské strany se jedná především o nejčtenější deníky (tiskový orgán ÚV PZPR *Trybuna Ludu*, nejčtenější varšavský deník *Życie Warszawy*, tiskový orgán ZMP²⁰ *Sztandar Młodych*) a kulturní týdeníky (*Nowa Kultura*, *Przegląd Kulturalny*). V případě Francie je to na jedné straně tisk PCF (*L'Humanité* a další), na druhé straně pak francouzský nekomunistický - „buržoazní“ - tisk (hlavně deníky *Le Monde* a *Le Figaro*, týdeník *L'Express*).

V historiografii lze nalézt mnoho odborných prací, jež se zabývají polskými událostmi z roku 1956, dějinami Francouzské komunistické strany a samozřejmě i světové politiky v roce 1956. Samotné téma vztahů Polské sjednocené dělnické strany a Francouzské komunistické strany je však zpracováno jen okrajově. Patrně nejvíce je přítomné v knize Richarda Sackera *A Radiant Future. The French Communist Party and Eastern Europe, 1944-1956* (Zářivá budoucnost. Francouzská komunistická strana a Východní Evropa 1944-1956).²¹ Autor se v knize zabývá mimo jiné vztahem francouzských komunistů k Polsku v letech 1944-56, respektive tím, jak PCF tuto zemi vnímala, přičemž vychází zejména z francouzského komunistického tisku

15 Vedle zvukových nahrávek lze využít také přepisy z jednání ÚV, které vycházely v *L'Humanité*, ty však byly kráceny a upravovány. Pro autentickou podobu jednání ÚV PCF je tak nutné využívat zvukové nahrávky.

16 Marcin Kula, *Paryż, Londyn i Waszyngton patrzą na Październik 1956 r. w Polsce* (Warszawa: ISP PAN, 1992).

17 Viz dále.

18 Antoni Dudek, Aleksander Kochański a Krzysztof Persak, eds., *Dokumenty do dziejów PRL. Centrum władzy. Protokoły posiedzeń kierownictwa PZPR. Wybor z lat 1949-1970* (Warszawa: ISP PAN, 2000).

19 Wiesław Władyka a Włodzimierz Janowski, *Protokoły z VI i VII Plenum Komitetu Centralnego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej z 1956 r.* (Warszawa: Widział Dziennikarstwa i Nauk Politycznych etc., 2007).

20 Związek Młodzieży Polskiej (Svaz polské mládeže), polská obdoba Československého svazu mládeže.

21 Richard Sacker, *A Radiant Future. The French Communist Party and Eastern Europe, 1944-1956* (Bern: Peter Lang Publishing, 1999).

a jiných oficiálních stranických tiskovin. R. Sacker tak zpracoval částečný obraz toho, jak PCF ve zmíněném období nahlížela na Polsko, pro svou práci však nemohl využít tehdy ještě nedostupný archiv PCF. Sackerovým cílem však nebylo analyzovat také polský obraz PCF či vzájemné působení mezi nimi. Jeho práce se věnuje nejen Polsku, ale také dalším lidově demokratickým zemím. Autorův přínos tak spočívá zejména v tom, že dospěl k zajímavému přehledu a také k dílčímu srovnání v náhledu francouzských komunistů právě na různé lidově demokratické země.

Tématem práce se částečně zabývají také Maria Pasztorová a Dariusz Jarosz ve svých publikacích o polsko-francouzských vztazích, například v knize *Stosunki polsko-francuskie 1944-1980* (Polsko-francouzské vztahy 1944-1980).²² Autoři do knihy, která se primárně zabývá polsko-francouzskými vztahy na vládní úrovni s cílem poskytnout ucelený přehled těchto vztahů v letech 1944-80, zařadili také kratší kapitoly o vztazích mezi PCF a PZPR, a to včetně roku 1956. Zmínění autoři pro charakteristiku vztahů PZPR-PCF v daném období vycházejí zejména z polských archivních dokumentů, které obsáhle citují, avšak dále již neanalyzují. Maria Pasztorová a Dariusz Jarosz tak k tématu přistupují z polského úhlu pohledu (vedle polských archivních pramenů odkazují také na polský tisk), archiv PCF ve své práci nevyužívají. Dospěli tak spíše k tomu, jak polské ministerstvo zahraničí či zahraniční oddělení ÚV PZPR vztahy hodnotily, nikoliv však jaká byla jejich skutečná podstata.

Větší množství sekundární literatury lze nalézt ke stranám jako takovým, případně k roku 1956. Nejedná se tedy již o literaturu, jejímž tématem by byly přímo vztahy mezi PCF a PZPR (popřípadě Polskem), avšak pomáhá objasnit kontext a okolnosti těchto vztahů. Ve francouzském případě se jedná například o publikaci *Le Parti communiste français et l'année 1956* (Francouzská komunistická strana a rok 1956),²³ sborník z konference konané v roce 2006. Publikace obsahuje příspěvky, jejichž témata jsou různé aspekty PCF v roce 1956 (např. válka v Alžírsku, sovětská intervence v Maďarsku, politické byro PCF v roce 1956). Přínosný je také přepis diskuse ze zmíněné konference, které se účastnil například varšavský dopisovatel *L'Humanité* Jacques Coubard. Důležité jsou také knihy Marca Lazara, zmínit lze *Le communisme, une passion française* (Komunismus, francouzská vášně),²⁴ ve které se autor zamýšlí nad specifiky francouzského komunismu. Zde autor například objasňuje, jak francouzští komunisté vnímali Sovětský svaz, což byl jeden z faktorů ovlivňujících vztahy mezi PCF a PZPR. Marc Lazar také napsal (společně se Stéphanem Courtoisem) knihu *Histoire du*

22 Dariusz Jarosz a Maria Pasztor, *Stosunki polsko-francuskie 1944-1980* (Warszawa: Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, 2008).

23 Pascal Carreau, ed., *Le Parti communiste français et l'année 1956. Actes des Journées d'étude organisées par les Archives départementales de la Seine-Saint-Denis les 29 et 30 novembre 2006 à Bobigny* (Paris: Fondation Gabriel Peri, 2007), 203.

24 Marc Lazar, *Le communisme. Une passion française* (Paris: Perrin, 2005).

Parti communiste français (Dějiny Francouzské komunistické strany), dnes jedno ze základních děl o dějinách PCF.²⁵

Francouzskou komunistickou stranou ve sledovaném období se zabývá také Roger Martelli, francouzský komunistický historik, který dokonce působil v nejužším vedení strany, k thorezovskému období se však, podobně jako nekomunističtí historici, staví kriticky. Jeho publikace *1956 Communiste. Le glas d'une espérance* (Komunistický rok 1956: konec jedné naděje)²⁶ a *Le choc du 20e Congrès du P. C. U. S.* (Otřes 20. sjezdu KSSS)²⁷ analyzují pozici PCF právě v roce 1956. Jak Lazar, tak i Martelli ve svých dílech vycházejí ze starších prací Philippa Robrieux, bývalého vysoce postaveného člena PCF, týká se to zejména jeho knih *Maurice Thorez*²⁸ a *Histoire intérieure du Parti communiste II.* (Vnitřní dějiny Komunistické strany).²⁹ Vzhledem k zaměření práce nelze opomenout ani knihy Jeannine Verdès-Lerouxové o francouzských komunistických intelektuálech a jejich vztahu ke straně a naopak: *Au service du parti. Le parti communiste, les intellectuels et la culture (1944-1956)* (Ve službě strany. Komunistická strana, intelektuálové a kultura (1944-1956))³⁰ a *Le réveil des somnabules. Le parti communiste, les intellectuels et la culture (1956-1985)* (Probuzení náměsíčných. Komunistická strana, intelektuálové a kultura (1956-1985)).³¹ Při zkoumání Francouzské komunistické strany ze sociologického hlediska se pak lze opřít o díla Annie Kriegelové.³²

Pro studium polských dějin roku 1956 lze využít dodnes aktuální knihu Zbysława Rykowského a Wiesława Władyka *Polska próba Październik '56* (Polská zkouška Říjen '56)³³ či *Polski rok 1956* (Polský rok 1956)³⁴ Pawła Machcewicze, který se zaměřuje především na to, jak události prožívala polská společnost. Wiesław Władyka se mimo jiné věnuje také dějinám polského tisku a to i jeho roli v roce 1956 ve své knize *Na czołówece. Prasa w październiku 1956 roku* (V čele. Tisk v říjnu roku 1956).³⁵ Z prací autorů, kteří se více zaměřují na samotné fungování PZPR a jejího vedení, lze při zkoumání roku 1956 vy-

25 Stéphane Courtois a Marc Lazar, *Histoire du Parti communiste français* (Paris: PUF, 2000).

26 Roger Martelli, *1956 Communiste. Le glas d'une espérance* (Paris: La Dispute, 2006).

27 Roger Martelli, *Le choc du 20e Congrès du P.C.U.S.* (Paris: Éditions Sociales, 1982).

28 Philippe Robrieux, *Maurice Thorez* (Paris: Fayard, 1975).

29 Philippe Robrieux, *Histoire intérieure du Parti communiste II.* (Paris: Fayard, 1981).

30 Jeannine Verdès-Leroux, *Au service du parti. Le parti communiste, les intellectuels et la culture (1944-1956)* (Paris: Fayard, 1983).

31 Jeannine Verdès-Leroux, *Le réveil des somnabules. Le parti communiste, les intellectuels et la culture (1956-1985)* (Paris: Fayard, 1983).

32 Např. Annie Kriegel, *Les communistes français. Essai d'ethnographie politique* (Paris: Éditions du Seuil, 1968).

33 Zbysław Rykowski a Wiesław Władyka, *Polska próba Październik '56* (Kraków: Wyd. Literackie, 1989).

34 Paweł Machcewicz, *Polski rok 1956* (Warszawa: Oficyna Wydawnicza Mówią Wieki, 1993).

35 Wiesław Władyka, *Na czołówece. Prasa w październiku 1956 roku* (Warszawa: PWN, 1989).

užit publikace Andrzeje Friszkeho.³⁶ Kromě sekundární literatury můžeme též čerpat z memoárů, ať už bývalých stranických funkcionářů,³⁷ intelektuálů³⁸ či Poláků v exilu.³⁹

³⁶ Andrzej Friszke byl například autorem kapitoly o roce 1956 v následující publikaci: Andrzej Friszke, Dariusz Stola a Jerzy Eisler, *Kierownictwo PZPR w czasie kryzysów 1956, 1968 i 1970* (Warsawa: ISP PAN, 2000).

³⁷ Teresa Torañska, *Oni* (Warszawa: Agencja Omnipress, 1989).

³⁸ Jan Kott, *Przyczynek do biografii* (London: Aneks, 1990).

³⁹ Jan Nowak-Jeziorański, *Wojna w eterze* (Kraków: SIW Znak, 2000).